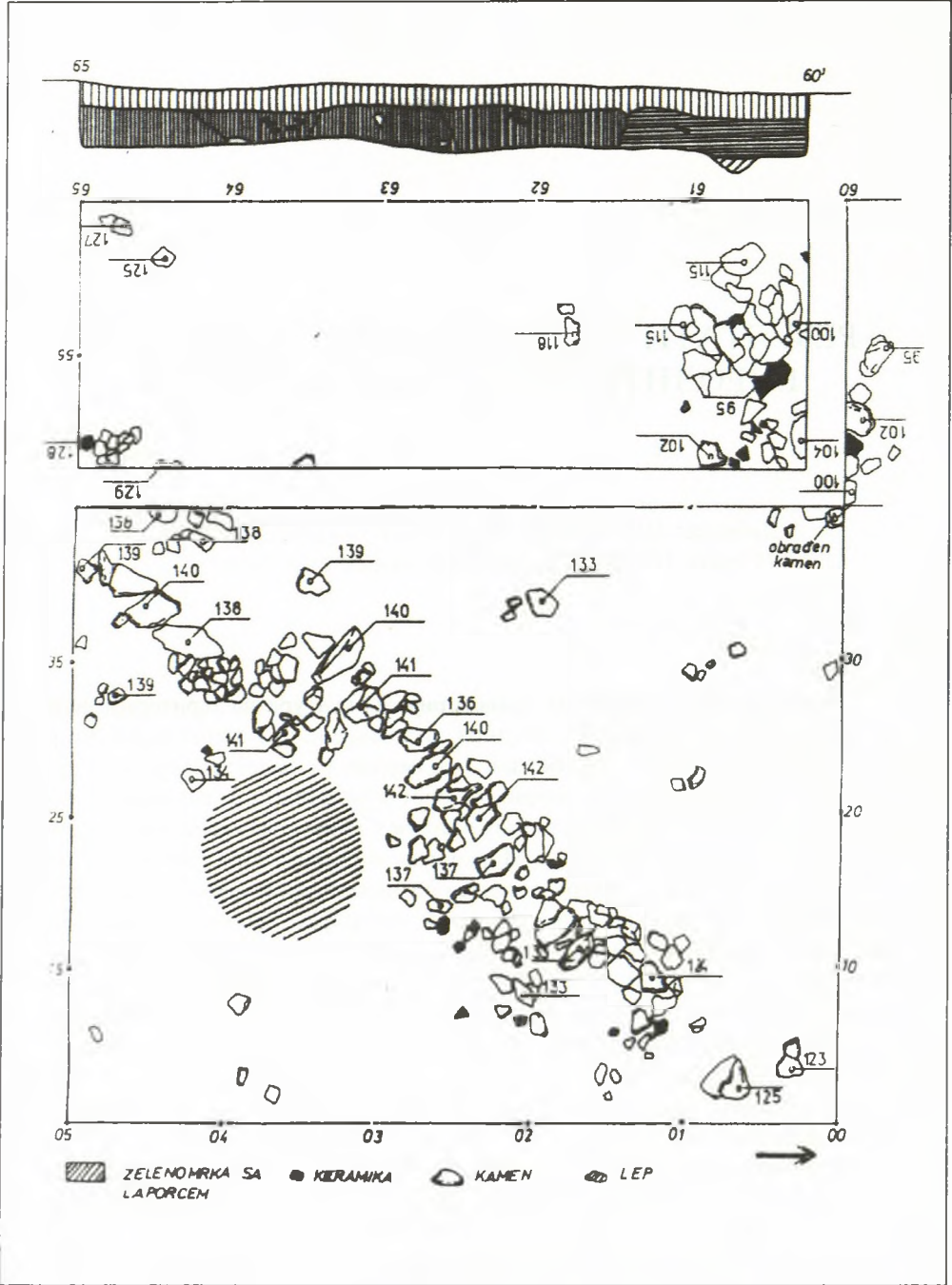

РЕЗУЛТАТИ СОНДАЖНОГ ИСТРАЖИВАЊА ЕНЕОЛИТСКОГ НАСЕЉА БЕЛИГОВО

Дубравка НИКОЛИЋ, Филозофски факултет, Београд
Стеван БУРИЧИЋ, Филозофски факултет, Београд

Знања о развоју појединих праисторијских култура на територији источне Србије употпуњена су последњих деценија захваљујући, пре свега, великим археолошким заштитним пројектима Ђердап I и Ђердап II. Најдетаљније је истражен појас десне обале Дунава, где су откривена бројна налазишта из различитих периода праисторије, док су у централном делу источне Србије истражена значајна праисторијска налазишта у околини Бора, Мајданпека и у доњем току Тимока, у близини Неготина. На тај начин је створена основа за даље истраживање праисторијских култура источне Србије, као јасно издвојене географске целине. Шира околина Зајечара и долина Црног Тимока до данас, међутим, није систематски рекогносцирана и истраживана, а знања о праисторијским културама тог подручја темеље се углавном на случајним налазима. Уочавајући важност ове области, која је долином Тимока и Дунавом повезана са северном Бугарском, Олтенијом и Мунтенијом, а долином Белог Тимока отворена према Нишави, значајној праисторијској комуникацији, последњих година започета су истраживања неколико локалитета концентрисаних на ужој територији која захвата западни обод Зајечарске котлине.

Приликом рекогносцирања крајем педесетих година на десној обали Црног Тимока, на једном од платоа узвишења која се спуштају ка реци, пронађени су трагови који указују на постојање праисторијског налазишта. Плато, уздигнут око 20 m изнад реке, данас је приближних димензија 50 x 70 m. Засечен је са северне стране приликом изградње пута Зајечар - Параћин, чиме је, вероватно, уништен део праисторијског насеља и измењена првобитна конфигурација терена. Од Зајечара је удаљен око 12 km, а припада делу атара Гамзиградске бање са катастарским

Сл. 1. - Остаци темеља са западним профилем
Fig. 1. - Remains of the foundation with western profile

називом Белигово.

Током септембра и октобра 1996. год. извршено је сондажно археолошко истраживање мањег обима, са циљем да се утврде карактер и културна припадност налазишта и тиме створи основа за планирање обимнијих систематских истраживања.¹

Површина платоа је својом конфигурацијом указивала да се ради о насељу са више објеката, што је било пресудно приликом избора уже локације за истраживање. Ископавањем површине од 42 m² утврђено је да се ради о краткотрајном једнослојном насељу Салкуца културе, односно Бубањ-Салкуца-Криводол комплекса. Сонда А/96, димензија 5 x 6 m током радова је проширена на северној и јужној страни ради прецизнијег дефинисања истраженог објекта. Просечна дебљина културног слоја је 50 cm и смањује се од севера ка југу, где се испод хумуса местично појављује жива стена.

Непосредно испод слоја хумуса, на просечној дубини од 25 cm, откривени су остаци објекта правоугаоне основе. Истражена су два паралелна темељна зида чији је правац пружања ЈЗ-СИ. Растојање између унутрашњих ивица зидова износи око 3,0 m. Боље очуван, ЈИ зид, истражен у дужини од 6 m, је просечне ширине 0,80 m и састоји се од једног реда крупно ломљеног камена постављеног преко слоја ситнијих облутака који леже на здравици. На ЈЗ крају овог темељног зида уместо језгра налазе се три камена блока у низу, што би се могло тумачити као улаз у објекат. На истраженој површини СЗ зид је очуван у дужини од 1,7 m, јер је на СИ делу оштећен накнадним укопом, док се ЈЗ део зида, с обзиром на пад терена, налази на малој релативној дубини, па је највероватније уништен приликом пољопривредних радова. Потврда да се и овај зид пружа у правцу ЈЗ-СИ налази се у западном профилу сонде А/96, где се, на месту разрушеног зида, јасно уочава укуп стрмих ивица. У истом профилу, на удаљености од 1 m од овог укопа, налази се мањи укуп истог облика који одговара месту ЈЗ, краћег зида. Овај зид је сачуван само у ЈИ углу објекта, где је везан са ЈИ зидом. Остаци другог краћег зида констатовани су само у источном профилу северног проширења сонде. На основу постојећих елемената може се реконструисати габарит објекта димензија 6,0 x 4,6 m. Осим неколико ситнијих комада лепа, остаци конструктивних елемената нису пронађени, па би се могло претпоставити да се ради о објекту грађеном од дрвета на каменним темељима. Ипак, треба бити опрезан приликом закључивања о начину градње јер је, због конфигурације, овај терен изложен јаком деловању ерозије. Једини објекат сличне конструкције и димензија истражен је на локалитету Галатин у северозападној Бугарској.² Претпоставља се да је ова кућа, са темељима ширине око 80 cm, а састављеним од ломљеног камена, имала и спратну конструкцију.³ На основу археолошког материјала старији хоризонт Галатина, као и поменути објекат, опредељени су у фазу

¹ Истраживања су обавили сарадници Центра за археолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, аутори овог извештаја, под руководством академика Драгослава Срејовића.

² P. Georgieva, Die prähistorische Siedlung in der Gegend Čukata beim Dorf Galatin bei Vraca (Bulgarien), *Studia praehistorica* 9, Sofia 1988, 112-119.

³ *Ibid.* 119, Abb. I - 8.

Салкуца II по периодизацији D. Vergiu, односно у завршну, четврту фазу развоја Криводол-Салкуца-Бубањ културе по периодизацији бугарских археолога.⁴

На основу стратиграфије и стилске униформности покретних налаза очигледно је да је насеље било краткотрајно. Ипак је могуће, на основу положаја јаме чијим укопавањем је знатно оштећен СЗ угао објекта, издвојити две фазе у оквиру истог хоризонта. Јама је скоро кружног облика, пречника око 3m, а ниво са кога је укопана није било могуће јасно уочити. Дно је незнатно укопано у здравицу. Осим покретних налаза, у централном делу укопа, непосредно испод нивоа хумуса, откривена је кружна зона пречника око 1,20 m, са већим комадима лепа, која на тој површини затвара налазе у укопу. Керамички материјал из укопа се, сем што је због разлике у квалитету земље у односу на културни слој боље очуван, типолошки не разликује од материјала из слоја. Садржај укопа (минијатурне посуде, зооморфна фигурина, алатке од кости и рога, палета од пешчара, као и минијатурни предмети нејасне намене), указује на претпоставку да се не ради о отпадној, већ, највероватније, о некој врсти култне јаме.

За разлику од керамичког материјала из укопа, у коме има и посуда добре фактуре и обраде површине, фрагменти судова из слоја, услед неповољног деловања земље, су знато оштећених површина. Репертоар облика керамичких посуда на овом локалитету сведен је на неколико основних типова. Најбројније су биконичне зделе које се јављају у неколико варијанти, затим лонци ширег отвора, амфоре и пехари. Глини од које су рађене посуде готово редовно је додаван песак, нешто ређе измрвљени кречњак, а понекад и ситан шљунак. Грнчарија је по правилу добро печена, мада се каткад на прелому може уочити црно језгро. Оваквом фактуром се одликују не само лонци, него и већина посуда, при чему њихове површине могу бити обрађене на различите начине - од глачања до барботина. Лонци и амфоре су најчешће печени у нијансама мрке и жуте боје, док су зделе махом тамносиве и црне боје када се ради о финијим посудама, за разлику од грубљих здела које су истих боја као лонци и амфоре.

Лонци, чији се облици на основу пронађених делова не могу поуздано реконструисати, чини се да најчешће имају лоптасту и крушколику форму (Т. II/4; III/4). Дна су им по правилу равна, ободи непрофилисани, благо разгрнути, а у ређим случајевима имају издвојен врат. На рамену обично имају по две вертикалне, тракасте дршке округлог, овалног или полукружног попречног пресека. Спољна површина лонаца, мада најчешће остаје неорнаментисана, понекад је украшена плитким уређеним барботином. Само изузетно лонци се украшавају хоризонталним и лучним тракама изведеним у псеудо-импресо техници.

Зделе нађене на локалитету Белигово се по облику могу сврстати у три основна типа: коничне зделе, биконичне зделе и зделе лоптастог облика. Коничне зделе, са ретким изузецима, имају на унутрашњој страни задебљан обод, равно непрофилисано дно и обично су врло плитке (Т. I/5d-f). Биконичне зделе се јављају у две варијанте. Знатно су бројније плитке зделе кратког заобљеног горњег конуса,

⁴ X. Толорова, *Каменно-меднаџа епоха в Българија*, София 1986, 131; P. Georgieva, *Periodization of the Krivodol-Sălcuta-Bubanj Culture. Vinča and its World*, Belgrade 1990, 169.

обода повијеног ка унутрашњости посуде, а могу бити различитих димензија и квалитета обраде површине (Т. I/5a-c). Друга варијанта биконичних здела одликује се плитким доњим конусом, кратким наглашеним раменом и релативно дугачким вратом цилиндричног или коничног облика (Т. I/1, 2). Ова варијанта биконичних здела најчешће има по две симетрично постављене језичасте или тракасте дршке које спајају раме и врат, односно раме и обод (Т. I/1; III/5). Једино ове зделе, и то веома ретко, украшене су дубоким косим канелурама на рамену. Лоптасте зделе са кратким цилиндричним вратом су већих димензија и грубљих површина. Неки керамички фрагменти, највероватније делови лоптастих здела, украшени су плитким уређеним барботином. На једном од тих фрагмената уочен је неубичајен начин украшавања - танак слој уређеног барботина нанет је преко претходно већ фино обрађене површине.

Амфоре, које су релативно малобројне на овом локалитету, карактеришу добра фактура и обрада површине, али се њихов облик не може са сигурношћу реконструисати. Фрагменти који се извесно могу приписати амфорама указују на посуде са дужим, благо конкавним вратом и непрофилисаним ободом (Т. III/2).

Пехари са дршком, дугачким цилиндричним вратом и непрофилисаним ободом заступљени су малим бројем фрагмената. На једном од њих врат је украшен хоризонталним канелурама (Т. III/1).

Посматрано у целини, иако је мањи проценат керамичких посуда са локалитета Белигово украшен, примењене су разноврсне орнаменталне технике. Лонци и лоптасте зделе украшавани су барботином и импресо техником (Т. II/1-4; III/4). Барботин је наносен у танком слоју, по правилу уређен, а покрива, осим врата и обода, готово целу површину посуде. Код лоптастих здела врат је углачан, насупрот барботином огрубљеној површини рамена и трбуха. У импресо техници изведени су сложенији мотиви састављени од хоризонталних и лучних трака. Слични мотиви су на лоптастим зделама изведени и комбинацијом техника убадања и урезивања (Т. II/5). Канеловањем је украшен мали број посуда: косим канелурама се украшава раме биконичних здела, хоризонталним врат пехара, а лучне су изведене само на једној минијатурној посуди (Т. I/4; III/1).

Предмети од камена, кости и рога су малобројни. Алаткама се могу сматрати облуди од пешчара са заравњеним радним површинама и правоугаона палета од ситнозрног пешчара. Од кремена су израђена само два ножића нађена у укупу, одакле потичу и три алатке израђене од кости и рога (Т. III/6).

Стилски и типолошки сличан керамички материјал откривен је на готово свим насељима Бубањ-Салкуца-Криводол културе у источној Србији.⁵ Белигово припада оној групи налазишта на којима за сада није откривена графитирана и

⁵ N. Tasić, Eneolithische Kulturen Ostserbiens und deren Verhältnis zu den Fundstätten in Oltenien, Transsylvanien und im rumänischen Teil des Banats, *Balkanica* XII, Beograd 1981, 7-26; N. Tasić, Naselja bakarnog doba u istočnoj Srbiji, *Zbornik radova Muzeja rudarstva i metalurgije u Boru* II, Bor 1982, 19-36; В. Трбуховић, Љ. Вучковић, О хронолошком односу локалитета раног бронзаног доба у Неготинској крајини, *Сџаринар* XVII (1966), Београд 1967, 97-106; D. Krstić, Vajuga - Korbovo, *Бергајске свеске* III, Београд 1986, 148-167; M. Jevtić, Les stations énéolithiques dans le secteur de Djerdap I-II (Portes de fer), *Hügelbesatzung in der Karpaten-Donau-Balkan-Zone während der äneolithischen Periode*, Beograd 1987, 21-26.

сликана керамика. У целини посматрано, највише сличности у типолошком смислу може се наћи у керамичком материјалу откривеном у доњим хоризонтима на локалитету *Ostrovul Corbului*, што се потврђује у готово истим облицима биконичних здела са увученим ободом, биконичних здела са цилиндричним вратом, кантароса, амфора, као и блискости орнаменталног стила.⁶ С обзиром да је овај локалитет хронолошки млађи од фазе Салкуца III и датован у фазу Салкуца IV, али не у *Scheibhenkel* хоризонт, М. Симон претпоставља да би епонимни локалитет одговарао фази Салкуца IIIa, док би два културна хоризонта *Ostrovul Corbului* представљала фазе Салкуца IIIb и IIIc.⁷ Увођење нових подфаза у оквиру фазе Салкуца III одражавало би, по мишљењу овог аутора, природну везу и развој класичне Салкуца културе ка *Scheibhenkel* хоризонту.⁸ Поред осталих елемената, примерак биконичне зделе са Белигова (Т. 1/2), са дршком чији облик указује на могућу почетну фазу у развоју и обликовању типичних *Scheibhenkel* дршки, потврђивао би датовање овог насеља у крај фазе Салкуца III, односно завршну фазу у развоју Криводол-Салкуца-Бубањ културе, која претходи формирању Галатин културе и *Scheibhenkel* хоризонта.⁹

УДК: 903.4 (497.11)

---

⁶ M. Simon, Asezarea sălcuteană de la Osroul Corbului, jud. Mehedinti, *Studii si cercetări de istorie veche si arheologie* 40/2, Bucuresti, 1989, 107-145, Fig. 5/5, 10a-i; 8/1; 9/1-4,6.

⁷ *Ibid.*, 140-143.

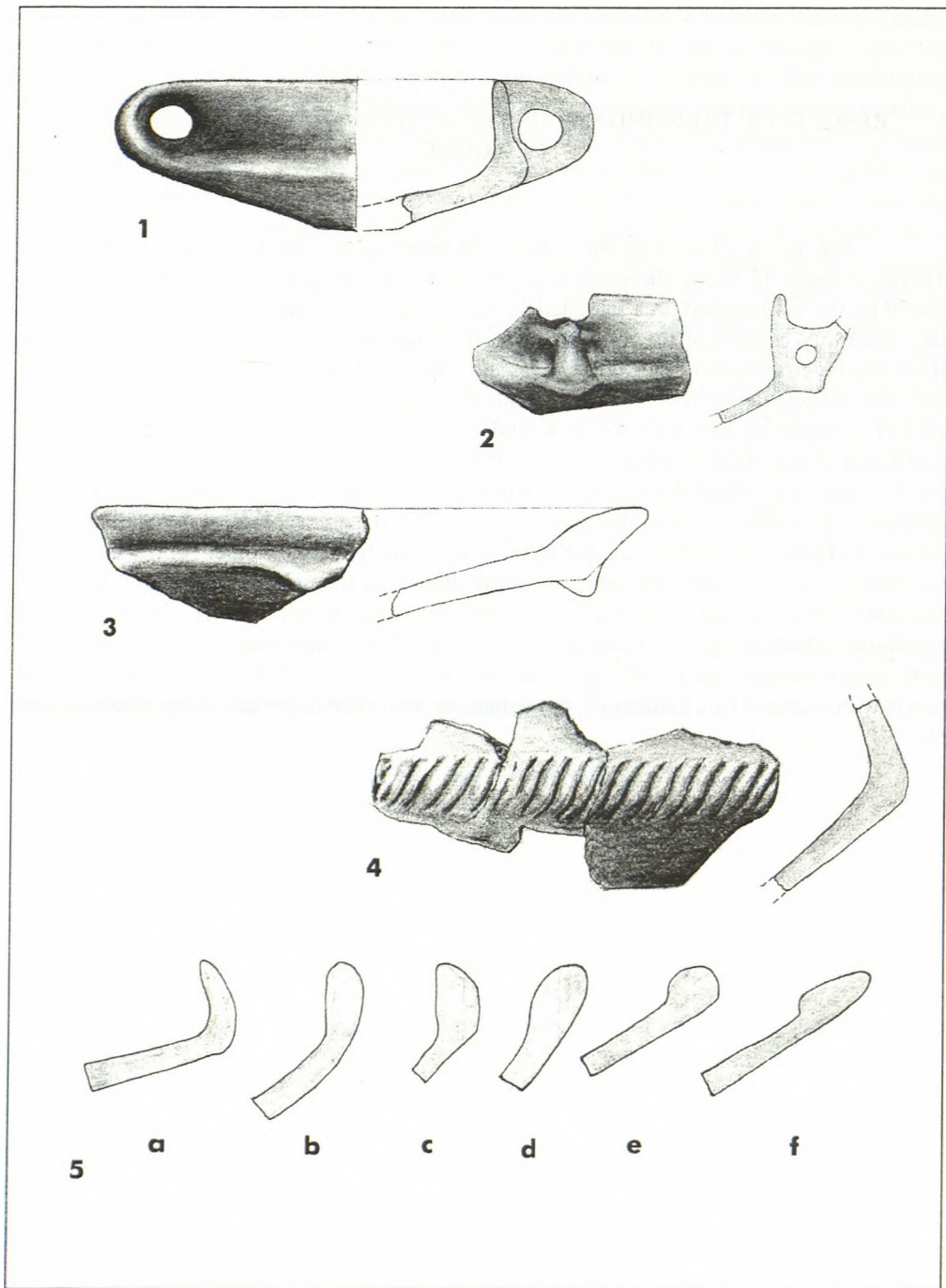
⁸ *Ibid.*, 144.

⁹ Berciu D., *Contributi la problemele neoliticului în România în lumina noilor cercetări*, Bucuresti, 1961, 304-309; X. Годорова, 1986, 310-312; P., 169; П. Георгиева П, Етнокултурные изменения в переходном периоде от энеолита к бронзовой эпохе в Нижнедунайском районе, *Studia Praehistorica* 11-12, Sofia, 1992, 339-346. Georgieva, 1990

RESULTS OF THE SONDAGE OF THE AENEOLITHIC SETTLEMENT OF
BELIGOVO

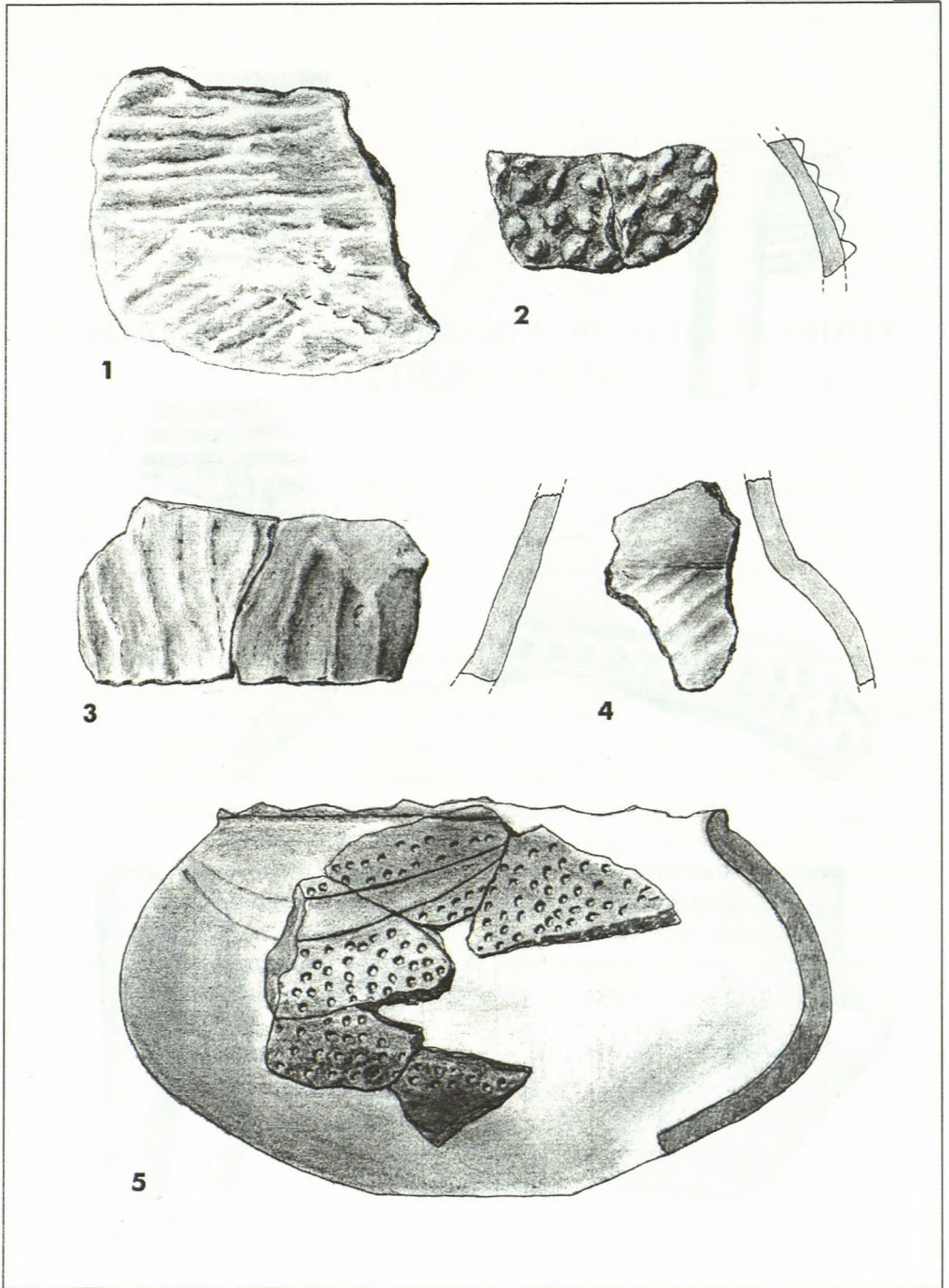
The site is situated on the plateau, 20 metres above the right bank of the Black Timok, at about 12 km to the north-west of Zaječar. On the plateau, with the dimensions 50x70 m, the investigated area included 42 square metres. On the basis of stratigraphy and the uniformity of style of the movable finds the conclusion was made that it was a short-lived one-layer settlement of Bubanj - Salcuta - Krivodol complex. In the cultural deposit with the overage depth of 59 cm the remains of an object of rectangular base were discovered. Its dimensions were 6.0 x 4.6 m. Foundation walls of the overage width of 0.80m were composed of large broken stones set above the layer of smaller pebbles. The position of the pit, the digging of which damaged the north-west corner of the object, makes it possible to distinguish two phases within the same horizon, since the archaeological material from the pit and the finds from the layer do not differ in style and typology. Content of the pit (miniature vessels, a zoomorphic figurine, miniature objects of the unknown purpose), however, indicates that it was not a waste pit, but some sort of pit of cult purpose. On the basis of typological characteristics of ceramic vessels (pots of round and pear-like shape, amphoras with longer concave neck and unprofiled rim, conical bowls of thickened rim, biconical bowls with recessed rim, kantharoi), the settlement was dated to the end of the phase Salcuta III.

Translated by Dubravka Grebenarović

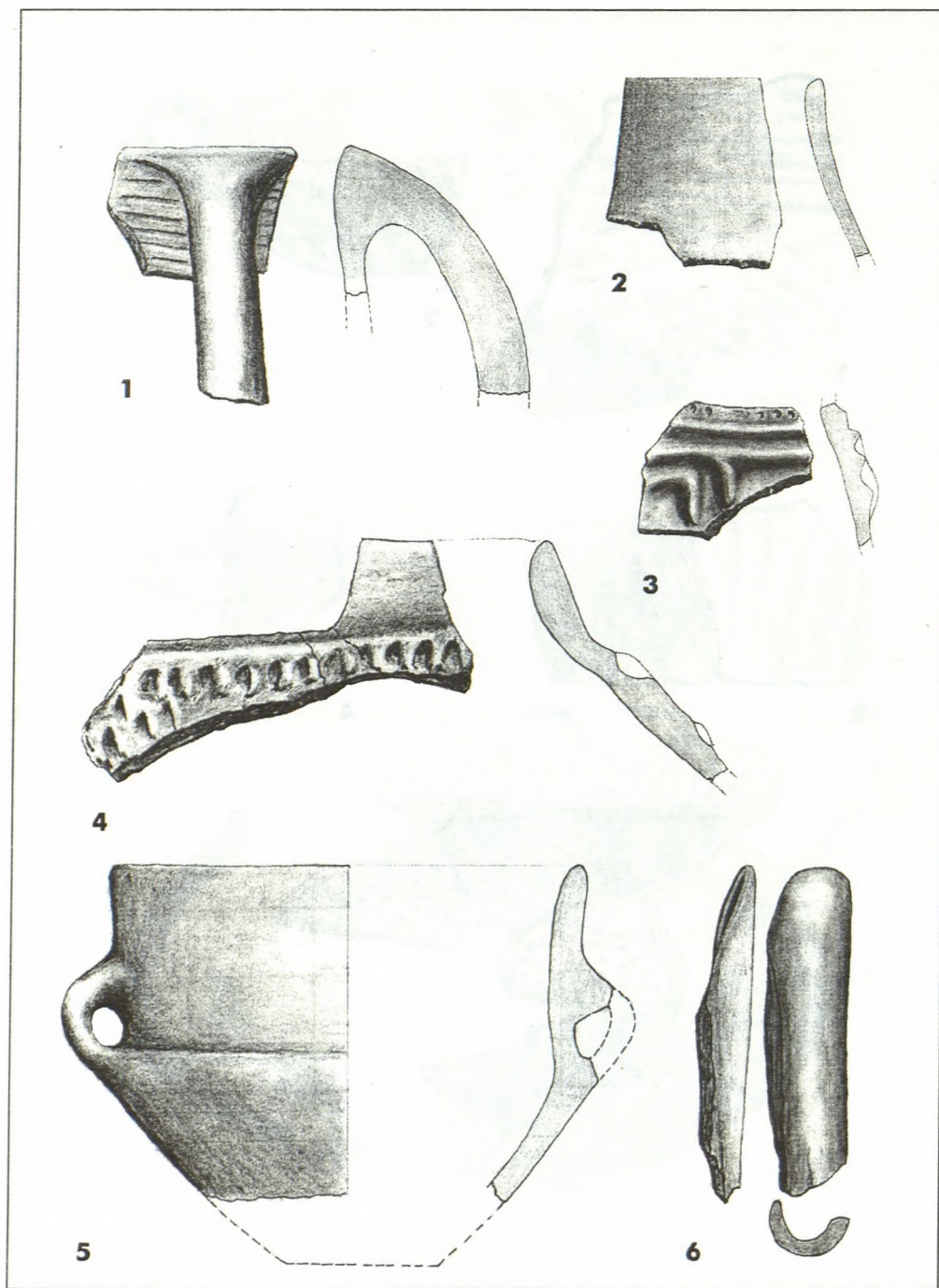

Табла 1 - Белигово, кералнички налази (1:2)
Table 1 - Beligovo, pottery findings (1:2)

Табла II - Белигово, керамички налази (1:2)
Table II - Beligovo, pottery findings (1:2)

Табла III - Белигово, керамички и кошћани налази (1:2 (1, 4-6); 1:3 (2, 3))
 Table III - Beligovo, pottery and bone findings (1:2 (1, 4-6); 1:3 (2, 3))